

<https://doi.org/10.15407/ukrmova2024.04.030>
УДК 811.161.2'36'811.16

К.Г. ГОРОДЕНЬКА, доктор філологічних наук, професор,
завідувач відділу граматики та наукової термінології
Інститут української мови НАН України
вул. Михайла Грушевського, 4, м. Київ, 01001
E-mail: k.horodenska70@meta.ua
<https://orcid.org/0000-0003-2638-9037>

ГРАМАТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В КОНТЕКСТІ СЛАВІСТИКИ

У статті узагальнено та схарактеризовано проблематику досліджень граматики української мови з 20-х років ХХ ст. до сьогодні на тлі граматичних досліджень інших слов'янських мов. Констатовано спільну тенденцію, спрямовану на пошуки нових, досконаліших теоретичних засад для створення щонайповніших описів граматичної системи конкретної слов'янської мови — великих академічних граматики. Відзначено основні відмінності в розвії граматичного напрямку в академічній лінгвоукраїністиці порівняно зі славістикою.

Докладно проаналізовано новітній етап у розгортанні граматичних досліджень, орієнтованих на збереження в сучасній українській мовній практиці нормативної граматичної основи, яка зазнала деструктивних змін під впливом радянської ідеології, на повернення знівельованих національних відмінностей граматики української мови.

Ключові слова: граматичні дослідження, велика академічна граматика, теорія частин мови, функційно-категорійний підхід, морфологія, синтаксис, словотвір, лінгвоукраїністика, славістика.

У зв'язку з розширенням та посиленням євроінтеграційних процесів спостерігаємо дедалі активніше входження української науки, зокрема й лінгвоукраїністики*, у європейський контекст.

* Упродовж 2023—2024 років на засіданнях ученої ради Інституту української мови НАН України заслухано доповіді, у яких було узагальнено найважливіші здобутки та визначено перспективи лінгвоукраїністики в контексті славістики. На основі цих доповідей підготовлено статті, що їх починає друкувати журнал «Українська мова».

Цитування: Городенська К.Г. (2024). Граматичні дослідження української мови в контексті славістики. *Українська мова*, 4(92), 30—47. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2024.04.030>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Статтю опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Граматичний напрям був і є одним з основних у дослідженнях із лінгвоукраїністики в її понадсторічній історії, але попри це деякі з його теоретико-прикладних проблем, над якими активно працювали провідні українські мовознавці у 20-х — на початку 30-х років ХХ ст. (хоч може комусь це здатися дивним), актуальні й у 20-х роках ХХІ ст., що вирізняє передусім розвиток теоретичної і застосовної граматики української мови в контексті розвитку граматики інших слов'янських мов. Проте це не можна сприймати як фахову неспроможність чи небажання дослідників розв'язати певні граматичні проблеми. Причини такої дослідницької ситуації інші, про них ітиметься далі.

Друга особливість розвою граматичного напрямку в українському мовознавстві пов'язана з «граматичним вибухом», що тривав до початку 30-х років ХХ ст., адже в цей період створено дуже багато граматики української мови для навчальних потреб, що були підручниками для вивчення української мови у школах, оскільки в Наддніпрянській Україні, та й у Російській імперії загалом, у ХІХ ст., після виходу «Граматики» О.М. Павловського, не видавали граматики української мови, бо царські циркуляри й укази цілком усунули українську мову зі школи та офіційного вжитку.

Граматики української мови, створені на початку ХХ ст., були підручниками з української мови для домашнього навчання та самоосвіти або першими підручниками для шкіл, шкільними граmaticами української мови (Залозний, 1912; Залозний, 1913; Шерстюк, 1907—1909; Тимченко, 1907; Нечуй-Левіцький, 1913; Нечуй-Левіцький, 1914 та ін.).

Чимало праць навчального (переважно шкільного) призначення підготували та опублікували науковці Академії наук України та інші мовознавці в період із 1918 року до початку 30-х років у зв'язку з відкриттям після 1917 року шкіл з українською мовою навчання (Курило, 1917—1918; Тимченко, 1918; Грунський, 1918; Грунський, Сабалдир, 1926; Синявський, 1923; Ізюмов, 1925; Горещкий, Шаля, 1926; Сімович, 1918; Сімович, 1921; Синявський, 2018; Булаховський, 1930; Булаховський, 1931; Каганович, Шевельов, 1934). Саме орієнтація на шкільну програму з мови спричинила те, що в цих підручниках, названих граmaticами, стався вихід за межі опису граматичної (морфологічної та синтаксичної) будови української мови. У багатьох із них подано відомості з фонетики, лексики, фразеології та інших підсистем української мови, що зумовило заміну вужчої назви *граматика* ширшою назвою за своїм значенням — «Українська мова» або «Курс української мови».

Але продовжити досліджування теоретичних питань граматики української мови для створення її академічного опису українським мовознавцям не вдалося, тому що багатьох із них було репресовано, а їхні граматики української мови для середньої та вищої школи вилучено з ужитку.

Із 30-х років почався методологічно відмінний від попереднього періоду пошук засад наукової граматики української літературної мови для студентів вищої школи, яка мала назву «Курс сучасної української літературної мови» (Булаховський, 1951). Роботу над цим «Курсом...» пильно контролювали, його засади українські мовознавці двічі обговорювали з ві-

домими російськими мовознавцями в Ленінграді, попри це перший авторський колектив був репресований, завершили його інші автори. «Курс...» побачив світ лише в 1951 році, тобто над ним працювали 20 років. Його тематичне наповнення виходило за межі граматики, адже в ньому був вступний розділ, у якому викладено відомості про українську літературну мову і діалекти, шляхи формування української мови, другий розділ присвячено лексиці і фразеології, у третьому розділі схарактеризовано звуковий склад та фонетичну систему української літературної мови, основні риси української літературної вимови та фонетичну транскрипцію, п'ятий розділ охопив різні питання наголошення частин слова і слів, зміни наголосу у відмінюванні та дієвідмінюванні. Лише в четвертому, найбільшому за обсягом (200 сторінок) розділі з'ясовано суто морфологічні проблеми: частиномовні класи слів, словозміну, тут же було виокремлено і словотвір. Другий том «Курсу...» присвячений синтаксисові української літературної мови, зокрема проблемам простого, складного речення та пунктуації.

Подібне тематичне наповнення розділів, але з певними модифікаціями та відмінностями, мали і граматики тих слов'янських мов, що з'явилися в середині ХХ ст., наприклад польської. У першому томі праці «Gramatyka opisowa języka polskiego z ćwiczeniami» за редакцією W. Doroszewskiego і B. Wieszorkiewicza, виданому 1959 року, були розділи, у яких описано фонетику та словотвір (Doroszewski, Wieszorkiewicz, 1959). У цьому ж томі, опублікованому 1968 року, до них додано ще розділ про частини мови (Doroszewski, Wieszorkiewicz, 1968). Другий том зазначеної граматики в обох виданнях мав розділи «Флексія», де схарактеризовано відмінювання іменників, прикметників, займенників, числівників, і «Складня», тобто синтаксис (там само).

У другій половині ХХ ст. в різних західно- і південнослов'янських мовах помітна тенденція до створення описових граматик (у західнослов'янських мовах їх названо переважно дескриптивними), у яких подано описи їхньої морфологічної, синтаксичної, а також фонетичної і словотвірної систем. В українському мовознавстві описової граматики за таким зразком не було створено, але наприкінці 60-х — початку 70-х років ХХ ст. опубліковано п'ять книжок колективної праці «Сучасна українська літературна мова» за загальною редакцією І.К. Білодіда, у двох із яких повно схарактеризовано морфологічну та синтаксичну будову української літературної мови (Білодід, 1969; Білодід, 1972). Цю працю вважають першим ґрунтовним теоретичним курсом із сучасної української літературної мови.

Для академічної лінгвоукраїністики 60—80-х років ХХ ст. характерне поглиблене дослідження теорії частин мови, унаслідок чого з'явилися монографічні описи окремих частиномовних класів слів, ґрунтовані переважно на традиційних теоретичних засадах (Русанівський, 1971; Матвіяс, 1974; Грищенко, 1978; Гнатюк, 1982; Арполенко, Городенська, Щербатюк, 1980). Цим традиційним працям передувало новаторське дослідження з теорії частин мови І.К. Кучеренка «Теоретичні питання граматики української мови: Морфологія» (Кучеренко, 1961; Кучеренко, 1964), виконане в Київському державному університеті імені Тараса Шевченка.

Із 80-х років ХХ ст. в українському мовознавстві почався якісно новий етап у досліджуванні частиномовних класів слів і нечастиномовних класів одиниць та їхніх категорій. Наукові засади цього підходу до класифікації мовних одиниць випрацював І.Р. Вихованець у двох монографіях — «Прийменникова система української мови» (Вихованець, 1980) та «Частини мови в семантико-граматичному аспекті» (Вихованець, 1988). З його ідеями в українській морфології пов'язано чимало радикальних змін у теорії частин мови, морфологічних категорій, а також у розв'язанні інших теоретичних проблем граматики. Ці зміни передбачали одну мету — створити несуперечливу теорію і класифікацію частин мови. На противагу І.К. Кучеренкові, який запропонував класифікацію частин мови за одним критерієм — «узагальненим реальним значенням» (Кучеренко, 1961, с. 10), І.Р. Вихованець обґрунтував переваги гетерогенної класифікації частин мови, що спирається на такі критерії: *семантичний*, трактований у трьох вимірах: 1) у площині найменування, позначення певних об'єктів навколишнього світу; 2) у плані лексичного значення слова; 3) в аспекті категорійного значення частини мови; *синтаксичний* у двоярусній інтерпретації, що передбачає виділення компонентів на основі синтаксичних зв'язків і компонентів із семантико-синтаксичними ознаками, які спираються на синтаксичні зв'язки, *морфологічний*, що охоплює всю сукупність граматичних категорій і парадигм, а також *логічний* і *словотвірний* як допоміжні (Вихованець, 1988, с. 12—14). За наявності цих різнорідних ознак він виокремив чотирикомпонентну систему частин мови з її внутрішньою ієрархією: іменник і дієслово визнані центральними частинами мови щодо прикметника і прислівника, а прикметник і прислівник — периферійними, причому прислівникові відведено найпериферійніше місце через його морфологічну безкатегорійність та відсутність у нього свого лексичного значення, оскільки він є синтагматичним класом слів, який виражає ознаку щодо інших класів ознакових слів, тобто ознаку ознаки (там само, с. 15—17). За синтаксичними, семантичними та морфологічними показниками не надано окремого частиномовного статусу числівникові та займенникові. Якщо підставою для заперечення числівника послугували насамперед подібність кількісних числівників до флексійних показників категорії числа іменників, а так званих порядкових числівників — до прикметників, і крім цього, синтаксичні та морфологічні ознаки, зокрема вживання кількісного числівника з іменником у позиції підмета як нерозкладного компонента речення та обмеженість морфологічних ознак у числівника (там само, с. 30—34), то займенники за цими ознаками дублюють цілком або частково іменники, прикметники та прислівники, на підставі чого виокремлено підкласи займенникових іменників у складі іменника, займенникових прикметників у складі прикметника та займенникових прислівників у складі прислівника з додатковою семантичною ознакою вказівності та синтаксичною ознакою засобу зв'язку висловлень у тексті (там само, с. 40). Обґрунтовано нечастиномовний характер так званих службових слів та вигуків. До службових слів як виразників

семантики відношень (релятивної семантики) зараховано прийменники, сполучники, частки та зв'язки, у межах якої вони розрізняються своїм функційним призначенням. Прийменники, сполучники та зв'язки як засоби вираження відношень між явищами дійсності і частки як засоби вираження ставлення мовця до висловлювання дістали статус аналітичних синтаксичних морфем (там само).

На противагу традиційному трактуванню в частиномовній класифікації І.Р. Вихованця запропоновано концепцію реченнєвої природи вигуків, у якій їх співвіднесено з логічною основою речення — судженням, але не безпосередньо, а опосередковано, бо вони є лише його емоційними відповідниками, тобто вигуки як реченнєві утворення передають тільки емоції та почуття мовця, що стосуються ситуацій позамовного світу, але безпосередньо не відображають такі ситуації (там само, с. 34—40).

Ці монографії І.Р. Вихованця, без перебільшення, стали резонансними не лише в українському, а й у всьому слов'янському мовознавстві. У них уперше переглянуто традиційний поділ слів на частини мови, запропоновано комплексний семантико-граматичний підхід до виокремлення частиномовних класів слів і нечастиномовних класів одиниць. На тлі попередніх періодів розвитку лінгвоукраїністики їхнє непроминальне значення полягало в тому, що вони засвідчили можливість виходу дослідників за межі традиційних канонів, змогу реалізувати індивідуальні авторські підходи до потрактування узвичаєних морфологічних проблем, зняття обмежень у творчих наукових пошуках.

На випрацьованих нових теоретичних засадах були створені перші цілісні монографійні частиномовні дослідження «Займенникові слова у граматичній структурі української мови» (Ожоган, 1997) та «Сполучники української мови» (Городенська, 2010), укладено «Грамматичний словник української мови. Сполучники» (Городенська, 2007). У цей період з'явилися граматичні словники і в деяких слов'янських мовах. Наприклад, у 2007 та 2009 роках опубліковано граматичні словники дієслова, іменника (назовника), прикметника білоруської мови, але вони мали шкільне призначення.

Першими спробами використати ідеї, сформовані у процесі тривалого досліджування теорії частин мови, напрацювання нової функційно-категорійної граматики стали дві граматики, опубліковані на початку 90-х років ХХ ст. і призначені для студентів філологічних факультетів: «Грамматика української мови. Морфологія» (Безпояско, Городенська, Русанівський, 1993), яку презентовано як підручник із морфології нового покоління для філологічних факультетів університетів, що відрізняється від попередніх підручників, за визначенням авторів, поглибленим аналізом її теоретичних питань, творчими підходами до розв'язання дискусійних питань морфології сучасної української літературної мови, та «Грамматика української мови. Синтаксис» (Вихованець, 1993), у якій застосовано принципи функційного аналізу синтаксичної будови української мови, розмежовано аспекти вивчення синтаксичних одиниць, що стосуються формально-синтаксичної, семантико-синтаксичної та комунікативної ор-

ганізації речення, відповідно до яких виокремлено синтаксичні об'єкти та запропоновано для них термінонайменування. Оскільки ці граматики мали навчальне призначення для студентів філологічних факультетів, то деякі трактування граматичних проблем було спрощено.

Підсумком наукових пошуків у царині теоретичної морфології, пердусім теорії частин мови, стала монографія І.Р. Вихованця та К.Г. Городенської «Теоретична морфологія української мови» (Вихованець, Городенська, 2004), яку написано на конкурс ім. Михайла Грушевського, що його оголосило Наукове товариство ім. Шевченка в Америці. Цій праці присуджено 2005 року Премію імені О.О. Потебні НАН України.

На сформованих упродовж кількох десятиріч ідеях функційно-категорійної граматики в академічній лінгвоукраїністиці лише у 2017 році створено новітній найповніший опис морфологічної системи та структури української літературної мови — «Граматику сучасної української літературної мови. Морфологію» (Вихованець та ін., 2017), теоретичні засади якої принципово відрізняються від засад описових граматик інших слов'янських мов, що побачили світ у 90-х роках ХХ ст. — першому двадцятиріччі ХХІ ст. Наприклад, від граматик польської (Labocha, 1995; Grzegorzczkova, Laskowski, Wróbl, 1998; Strutynski, 2005), чеської (Štich, 2018; Štich, 2022) та сербської мов (Пипер, Клајн, 2013, 2014, 2015, 2017).

Вагомим здобутком академічної української граматичної науки 90-х років ХХ ст. — перших двох десятиріч ХХІ ст. є її внесок і в розвиток теоретичного (формально-синтаксичного, семантичного, семантико-синтаксичного, функційного, категорійного та дериваційного) синтаксису на нових семантико-граматичних засадах, які випрацював І.Р. Вихованець (Вихованець, 1988; Вихованець, 1992) і розвинули його учні та послідовники. Їх викладено в численних працях (Городенська, 1991; Шульжук, 2000; Загнітко, 2001; Загнітко, 2006; Мірченко, 2004; Завальнюк, 2009; Коваль, 2015; Христіанінова, 2012; Шитик, 2014; Личук, 2017; Ситар, 2017; Межов, 2012; Костусяк, 2012; Мельник, 2015; Масицька, 2016; Харченко, 2017; Городенська, 2022 та ін.). На жаль, цілісного академічного опису синтаксичної системи сучасної української літературної мови досі немає, тоді як у деяких слов'янських мовах такі описи вже є, щоправда різні за обсягом та призначенням. Наприклад, «Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia» (Gramatyka, 1984), у якій схарактеризовано складню предикативних виразів, складню поліпредикативних виразів та складню іменної групи. Проте варто відзначити, що на випрацьованих нових ідеях української академічної граматичної науки створено два авторських підручники із синтаксису для студентів вищих навчальних закладів (Шульжук, 2004; Дудик, Прокопчук, 2010).

У граматиках багатьох слов'янських мов, крім опису морфологічної та синтаксичної систем, подано в окремому розділі також опис їхньої словотвірної системи, але не скрізь зазначено її статус. В українській традиції, як уже було повідомлено, словотвір подавали в окремому розділі у складі морфології, наприклад поряд зі словозміною відмінюваних класів слів у «Курсі...» 1951 року за редакцією Л.А. Булаховського (Булаховський,

1951, с. 344—427), або як окремі підрозділи про способи творення слів кожного частиномовного класу в «Сучасній українській літературній мові. Морфології» за загальною редакцією І.К. Білодіда (Білодід, 1969, с. 35—46, 198—221, 444—464). У новітній концепції академічної граматики школи словотвір є окремим розділом у складі граматики, тому що словотвірну підсистему визнано самостійною поряд із морфологією та синтаксичною підсистемами, які разом становлять ієрархізовану граматику систему української літературної мови. Таку ієрархію І.Р. Вихованець обґрунтував на III Міжнародному конгресі українців, що відбувся в Харкові 1996 року. На цих теоретичних засадах побудовані дослідження словотвірних категорій іменника (Безпояско, Городенська, 1987; Городенська, 1994; Олексенко, 2001; Олексенко, 2005), словотвірних категорій прикметника (Городенська, 2002; Вихованець, 2005), словотвірних категорій дієслова (Колібаба, Фурса, 2005; Колібаба, Фурса, 2007).

Характерно, що в більшості інститутів академії наук різних західно- і південнослов'янських республік є структурні підрозділи (відділи, відділення), спеціалізовані на досліджуванні теоретичних і практичних питань граматики. Немає окремого відділу граматики в Інституті болгарської мови (їх досліджують разом з іншими проблемами у відділі сучасної болгарської мови), в Інституті сербської мови (проблеми граматики досліджує одсек (відділ) стандартування сербської мови), в Інституті словацької мови імені Людовіта Штура (питання практичної граматики словацької мови опрацьовують у відділі культури мови і термінології), в Інституті хорватської мови та лінгвістики (тут відділ загального мовознавства досліджує проблеми генеративної граматики).

Колективи багатьох академічних інститутів в останні десятиріччя працюють над спільним завданням — створенням щонайповніших описових академічних граматики на новітніх здобутках світової та національної лінгвістичної науки. Їх названо великими академічними граматиками, наприклад у чеському мовознавстві: *Velká akademická gramatika spisovné češtiny. I. Morfologie. Část 1. Slovní druhy / Tvoření slov. Podle redakce F. Štícha* (Štích, 2018) і *Velká akademická gramatika spisovné češtiny. II. Morfologie. Část 2. Morfologické kategorie / Flexe* (Štích, 2022). У 2013 р. вона мала назву *Akademická gramatika spisovné češtiny. Podle redakce F. Štícha* (Štích, 2013).

У деяких інститутах над такими граматиками працювали і працюють у межах відкритих спеціальних проєктів. Наприклад, проєкт «Нормативна граматика сучасної болгарської мови» (керівник проєкту — Руска Станчева, його закінчили у 2020 році). Теоретичні засади академічних граматики різні. Зокрема, в Інституті болгарської мови Академії наук Республіки Болгарії використано засади, ґрунтовані на описові формального боку болгарської мови, характеристики типів формотворення частин мови за суто формальними ознаками.

Описові граматики слов'янських мов створювали і створюють як в академіях наук республік, так і в їхніх університетах, наукові колективи і

окремі автори, проте спільним є переважно навчальне призначення цих граматик. Найбільше граматик має Інститут хорватської мови і лінгвістики Академії наук Республіки Хорватії (близько 100), серед яких переважають граматики для вивчення хорватської мови у школі, найновіша — «Хорватська шкільна граMATика» 2017 року. Їх називають практичними, шкільними, короткими, зручними.

У граMATиках західно- та південнослов'янських мов помітне переважне вживання термінів латинського походження, зокрема на означення відмінків (номінатив, генітив, датив, акузатив, вокатив і т. д.), способів дієслова (індикатив, імператив і т. д.), тоді як у граMATиках української мови ці поняття мають здебільшого національні термінні найменування (пор.: називний, родовий, давальний, орудний, кличний відмінки; дійсний, наказовий, умовний, спонукальний, бажальний способи дієслова).

На противагу академії славістики в академії лінгвоукраїністиці з 90-х років ХХ ст. спостерігаємо активне розгортання граMATичних досліджень, спричинене значною мірою позамовними чинниками — здобуттям Україною своєї незалежності, демократизацією всіх сфер її життя, що створило сприятливі умови для звернення до тих граMATичних проблем, які не можна було не те щоб розв'язати, а навіть порушувати в умовах радянського тоталітарного суспільства. Спільною для всіх слов'янських мов у цей період є лише тенденція до вивчення динаміки їхніх словотвірних норм, зумовленої насамперед процесами глобалізації, про що свідчать виконані дослідження (Buzássyová, 2003; Buzássyová, Martincova, 2003; Procesy innowacyjne, 2003; Waszakowa, 2003; Waszakowa, 2005; Przejawy internacjonalizacji, 2009; Stramljič Breznir, 2009).

У лінгвоукраїністиці особливого значення набула реалізація граMATичного стандарту української літературної мови в комунікативній практиці сьогодення, актуалізація відмінкових форм та морфологічних одиниць, що опинилися в пасивному словникові мови, динаміка прескриптивних граMATичних норм у різних її стильових сферах, передусім у професійній сфері. Зокрема, випрацьовано новітні рекомендації з найскладніших, найсуперечливіших питань морфології: відмінювання іменників — загальних назв, абревіатур, прізвищ та особових імен, географічних власних назв слов'янського та іншомовного походження, відмінювання присвійних прикметників, числівників, уживання деяких граMATичних форм (Вихованець, 2012; Городенська, 2019). Це спричинено потребою зберегти в сучасній мовній ситуації нормативну граMATичну основу, яка зазнала в попередні роки певних деструктивних змін.

У зв'язку із цим граMATисти Інституту української мови НАН України почали активно досліджувати дотримування в повсякденному вжитку найпоказовіших словозмінних форм іменників, займенників, числівників та дієслів, що репрезентують граMATичний стандарт сучасної української літературної мови, передусім у мовній практиці професійної спільноти (освітян, працівників засобів масової комунікації — журналістів і редакторів, працівників офіційно-ділової сфери) від 90-х років ХХ ст. до сього-

дні (Городенська, 2017, с. 17—21; Городенська, 2021, с. 9—18; Коць, 2010; Колібаба, 2019а, с. 100—111; Колібаба, 2019б, с. 81—93; Колібаба, 2021а, с. 37—48 та ін.). Констатовано повернення до активного вжитку тих закінчень, що були і є в прескрипціях української літературної мови, але з позамовних причин стали функційно обмеженими, опинилися на периферії мовного вжитку (Колібаба, 2013, с. 145—149; Колібаба, 2021б, с. 19—38). Відзначено тяглість уживання багатьох із нині актуалізованих закінчень, зокрема закінчень другого знахідного, закінчень давального відмінка однини **-ові, -еві (-єві)** іменників чоловічого, а також середнього роду другої відміни, закінчень **-ох** родового та місцевого відмінків і закінчення **-ом** у давальному відмінкові числівників паралельно із закінченням **-и**, професійно оцінено практичні вияви цих норм, простежено деструктивні зміни деяких морфологічних прескриптивних норм, з'ясовано причини неприйняття чи ігнорування певних закінчень, встановлено їхні дескрипції (Колібаба, 2014, с. 86—96; Колібаба, 2018, с. 50—66; Колібаба, 2020, с. 80—89).

Винятково важливого значення в досліджуванні процесів унормування надано також морфологічному освоюванню новітніх запозичень, передусім адаптації їх до норм диференціації іменників за родами (Фурса, 2005) та до словозмінних норм, що зумовило виокремлення в системі словозміни сучасної української мови парадигми іменників нульової відміни, яка об'єднала чотири типи повної нульової парадигми і два типи неповної нульової парадигми (Фурса, 2015а, с. 331—341; Фурса, 2015б, с. 229—236; Фурса, 2017, с. 67—69).

Багато із зазначених проблем граматичного внормування української літературної мови намагалися розв'язати українські мовознавці ще у 20-х роках ХХ ст., але їм не вдалося цього зробити через репресії. Саме тому вони постали перед новим поколінням українських мовознавців через сто років і набули повторної актуальності. Очевидне й неспростовне те, що на розвій граматичних досліджень в українському мовознавстві від 30-х до кінця 80-х років ХХ ст. деструктивно вплинув ідеологічний чинник, що спричинив нівелювання багатьох національних особливостей граматики. Усунути наслідки цього впливу сьогодні перешкоджає брак професійної волі в деякого з нинішніх українських мовознавців і неприйняття питомих українських норм тими, кого навчали за чужомовними граматичними нормами.

Отже, спільною тенденцією в розгортанні граматичних досліджень академічної лінгвоукраїністики і славістики є постійний пошук нових, досконаліших теоретичних засад для створення щонайповніших описів граматичної системи конкретної слов'янської мови, новітніх описів, названих великими академійними граматиками. Проте результати цих пошуків різні: граматичний напрям в академічній лінгвоукраїністиці вирізняє серед інших слов'янських мов насамперед **функційно-категорійний підхід** до аналізу частиномовних класів і морфологічних категорій, а також синтаксичних одиниць і їхніх категорій, ґрунтований на принципі «від значення до засобів його вираження».

Друга його відмінність пов'язана з поглибленим досліджуванням теорії частин мови в 60—80-х роках ХХ ст., а потім у ХХІ ст., унаслідок чого

створено монографійні описи окремих частиномовних класів слів, одні з яких були ґрунтовані на традиційних теоретичних засадах, в інших запропоновано новаторські підходи до поділу слів на частиномовні і нечастиномовні класи та нові класифікації частин мови, авторські трактування узвичаєних граматичних проблем.

Третя відмінність спричинена тим, що в новітній концепції української академічної граматичної школи словотвір — окремий розділ граматики, оскільки словотвірну підсистему визнано самостійною поряд із морфологією та синтаксичною підсистемами, які разом становлять ієрархізовану граматичну систему української літературної мови.

Четверта відмінність полягає у проблематиці досліджень, розпочатих у лінгвоукраїністиці з 90-х років ХХ ст. і спрямованих на повернення та збереження в сучасній українській мовній практиці нормативної граматичної основи, яка зазнала в радянський період деструктивних змін. Особливого значення набули:

1) актуалізація відмінкових форм та морфологічних одиниць, що опинилися в пасивному словникові української мови;

2) вилучення з її системи та сучасного українського комунікативного простору чужомовних форм і одиниць;

3) динаміка прескриптивних граматичних норм у різних стилевих сферах української літературної мови, передусім у професійній сфері.

ЛІТЕРАТУРА

- Арполенко Г.П., Городенська К.Г., Щербатюк Г.Х. (1980). *Числівник української мови*. Київ: Наукова думка.
- Безпояско О.К., Городенська К.Г. (1987). *Морфеміка української мови*. Київ: Наукова думка.
- Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. (1993). *Грамматика української мови. Морфологія*. Київ: Либідь.
- Білодід І.К. (ред.). (1969). *Сучасна українська літературна мова. Морфологія*. Київ: Наукова думка.
- Білодід І.К. (ред.). (1972). *Сучасна українська літературна мова. Синтаксис*. Київ: Наукова думка.
- Булаховський Л.А. (ред.). (1930). *Курс української мови для службовців*. Харків.
- Булаховський Л.А. (ред.). (1931). *Підвищений курс української мови. Лекція І—Х*. Харків: Друк. «Інвалід-друкар».
- Булаховський Л.А. (ред.). (1951). *Курс сучасної української літературної мови: у 2 т. Том 1*. Київ: Радянська школа.
- Вихованець І.Р. (1980). *Прийменникова система української мови*. Київ: Наукова думка.
- Вихованець І.Р. (1988). *Частини мови в семантико-граматичному аспекті*. Київ: Наукова думка.
- Вихованець І.Р. (1992). *Нариси з функціонального синтаксису української мови*. Київ: Наукова думка.
- Вихованець І.Р. (1993). *Грамматика української мови. Синтаксис*. Київ: Либідь.
- Вихованець І. (2005). Словотвірні категорії прикметника в сучасній українській мові. *Лінгвістика, 1*, 130—134.
- Вихованець І. (2012). *Розмовляймо українською: мовознавчі етюди*. Київ: Унів. вид-во «Пульсари».

- Вихованець І., Городенська К. (2004). *Теоретична морфологія української мови*. Київ: Унів. вид-во «Пульсари».
- Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Загнітко А.П., Соколова С.О. (2017). *Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бурого.
- Гнатюк Г.М. (1982). *Дієприкметник у сучасній українській літературній мові*. Київ: Наукова думка.
- Горецький П., Шаля І. (1926). *Українська мова. Практично-теоретичний курс*. Київ: Книгоспілка.
- Городенська К.Г. (1991). *Деривація синтаксичних одиниць*. Київ: Наукова думка.
- Городенська К.Г. (1994). Проблема виділення словотвірних категорій (на матеріалі іменника). *Мовознавство*, 6, 22—28.
- Городенська К. (2002). Синтаксичні засади словотвірних категорій граматичної ад'єктивності. *Актуальні проблеми українського словотвору* (с. 46—54). Івано-Франківськ: Плай.
- Городенська К. (2007). *Граматичний словник української мови. Сполучники*. Херсон: Вид-во ХДУ.
- Городенська К.Г. (2010). *Сполучники української літературної мови*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бурого.
- Городенська К.Г. (2017). Граматичний стандарт української літературної мови і сучасна практика. *Граматичні студії*, 3, 17—21.
- Городенська К. (2019). *Українське слово у вимірах сьогодення*. Вид. друге, істотно допов. Київ: КММ.
- Городенська К.Г. (2021). Граматичні форми звертань у комунікативному просторі Українського суспільного радіо. *Studia Ucrainica Varsoviensia*, 9, 9—18.
- Городенська К.Г. (2022). *Сполучникові складносурядні речення в нових координатах формально-граматичної та семантико-синтаксичної структури*. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня “Рута”».
- Грищенко А.П. (1978). *Прикметник в українській мові*. Київ: Наукова думка.
- Грунський Н.К. (1918). *Украинская грамматика*. Київ: Вид-во Книгарні Є. Череповського.
- Грунський М., Сабалдир Г. (1926). *Українська мова*. Київ: Видавниче Товариство «Час».
- Дудик П.С., Прокопчук Л.В. (2010). *Синтаксис української мови*. Київ: Видавничий центр «Академія».
- Завальнюк І.Я. (2009). *Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ ст.: функціональний і прагматичний аспекти*. Вінниця: Нова Книга.
- Загнітко А.П. (2001). *Теоретична граматика української мови. Синтаксис*. Донецьк: ДонНУ.
- Загнітко А.П. (2006). *Теорія сучасного синтаксису*. Донецьк: ДонНУ.
- Залозний П. (1912). *Коротка граматика української мови*. Ч. 1. Київ: Друкарня А.І. Гросмана.
- Залозний П. (1913). *Коротка граматика української мови*. Ч. 2. Синтаксис. Київ: Друкарня 1-ї Київської Друкарської Спілки.
- Ізюмов О. (1925). *Граматика і правопис української мови*. Київ: Книгоспілка.
- Каганович Н.А., Шевельов Г.В. (1934). *Граматика української мови*. Ч. 1—2. Харків.
- Коваль Л.М. (2015). *Семантико-синтаксична основа головного компонента односкладних речень в українській мові*. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД».
- Колібаба Л. (2013). Новітні тенденції у функціонально-стильовому вживанні другого знахідного відмінка іменників в українській літературній мові початку ХХІ сторіччя. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматичної і лексикології української мови* (с. 145—149). Київ.
- Колібаба Л.М. (2014). Варіантність відмінкових закінчень іменників на тлі морфологічних норм української літературної мови кінця ХХ — початку ХХІ сторіч. *Українська мова*, 1(49), 86—96.

- Колібаба Л.М. (2018). Морфологічні форми іменників у контексті теорії мовної норми. *Українська мова*, 2(66), 50—66. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2018.02.050>
- Колібаба Л.М. (2019a). Актуалізовані префіксальні дієслова в українській літературній мові початку ХХІ сторіччя. *Граматичний простір сучасної лінгвоукраїністики. Катерини Григорівні Городенській* (с. 100—111). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Колібаба Л. (2019b). Реактуалізація префіксально-суфіксальних дієслів в українських наукових та публіцистичних текстах. *Українська мова*, 3(71), 81—93. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2019.03.081>
- Колібаба Л. (2020). Форми знахідного відмінка іменників в українській народній мові. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*, 13, 80—89.
- Колібаба Л. (2021a). Зміни в унормуванні відмінкових закінчень іменників на тлі сучасної мовної практики української професійної спільноти. *Лінгвістичні студії*, 41, 37—48.
- Колібаба Л. (2021b). Форми знахідного відмінка множини іменників — назв істот в українській народній і літературній мові. *Studia Ucrainica Varsoviensia*, 9, 19—38. Warszawa: Wydawnictwa UW.
- Колібаба Л.М., Фурса В.М. (2005). Синтаксичні засади виокремлення словотвірних категорій дієслова. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Лінгвістика*, 2, 298—305.
- Колібаба Л.М., Фурса В.М. (2007). Засоби категоризації словотвірних значень дієслів у сучасній українській мові. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Лінгвістика*, 5, 250—258.
- Костусяк Н.М. (2012). *Структура міжрівневих категорій сучасної української мови*. Луцьк: Волин. нац. ун-т імені Лесі Українки.
- Коць Т.А. (2010). *Літературна норма у функціонально-стильовій і структурній парадигмі*. Київ: Логос.
- Курило О. (1917—1918). *Початкова граматики української мови*. Ч. 1—2. Київ: Друкарня Товариства «Криниця».
- Кучеренко І.К. (1961). *Теоретичні питання граматики української мови: Морфологія*. Ч. I. Київ: Вид-во Київ. ун-ту.
- Кучеренко І.К. (1964). *Теоретичні питання граматики української мови: Морфологія*. Ч. II. Київ: Вид-во Київ. ун-ту.
- Личук М.І. (2017). *Структура та семантика синтаксично нечленованих одиниць в українській мові*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Масицька Т.Є. (2016). *Типологія семантико-синтаксичних реченневих залежностей*. Луцьк: ПВД «Твердиня».
- Матвіяс І.Г. (1974). *Іменник в українській мові*. Київ: Наукова думка.
- Межов О.Г. (2012). *Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць*. Луцьк: Волин. нац. ун-т імені Лесі Українки.
- Мельник І.А. (2015). *Транспозиційна граматики українського дієслова*. Луцьк: Надстир'я.
- Мірченко М.В. (2004). *Структура синтаксичних категорій*. Луцьк: РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки.
- Нечуй-Левіцький І. (1913). *Грамматика Українського язика. Частина I. Етимологія*. Київ: Друкарня Другої Артлі.
- Нечуй-Левіцький І. (1914). *Грамматика української мови. Частина II. Синтаксис*. Київ: Друкарня І.І. Чоколова.
- Ожоган В.М. (1997). *Займенникові слова у граматичній структурі сучасної української мови*. Київ: Інститут української мови НАН України.
- Олексенко В.П. (2001). *Словотвірні категорії суфіксальних іменників*. Херсон: Айлант.
- Олексенко В.П. (2005). *Словотвірні категорії іменника*. Херсон: Айлант.
- Піпер П., Клајн І. (2013, 2014, 2015, 2017). *Нормативна граматики српског језика*. Нови Сад: Матица српска.
- Русанівський В.М. (1974). *Структура українського дієслова*. Київ: Наукова думка.

- Синявський О. (1923). *Український яззык*. Харків: Книгоспілка.
- Синявський О. (2018). *Норми української літературної мови*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго. Репринт з видання 1931 р.
- Ситар Г.В. (2017). *Синтаксичні фразеологізми в розрізі конструкційної граматики*. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД».
- Сімович В. (1918). *Практична граMATика української мови*. Раштат: Видання Товариства «Український рух».
- Сімович В. (1921). *ГраMATика української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці*. 2-ге вид. з одмінами й додатками. Київ — Ляйпціг: Українська накладня.
- Тимченко Є. (1907). *Українська граMATика*. Київ: Друкарня Т-ва Н.А. Гирич.
- Тимченко Є. (1918). *Українська граMATика для шкіл середніх*. Київ.
- Фурса В.М. (2005). *Семантико-граMATичне та словотвірне освоєння невідмінюваних імен*. Київ: Інститут української мови НАН України.
- Фурса В.М. (2015а). ГраMATичне освоєння іншомовних невідмінюваних іменників в українській мові кінця ХХ — початку ХХІ сторіч. *Тенденції розвитку української лексики та граMATики*, II, 331—341.
- Фурса В.М. (2015б). Словозмінна парадигма іншомовних невідмінюваних іменників. *Типологія та функції мовних одиниць: науковий журнал на пошану член-кореспондента НАН України Івана Романовича Вихованця*, 2, 229—236. Луцьк: Східноєвропейський національний ун-т ім. Лесі Українки.
- Фурса В.М. (2017). Проблема невідмінюваних прикметників у сучасному мовознавстві. *ГраMATичні студії*, 3, 67—69.
- Харченко С.В. (2017). *Синтаксичні норми української літературної мови ХХ — початку ХХІ ст.* Київ: Міленіум.
- Христіанінова Р.О. (2012). *Складнопідрядні речення в сучасній українській літературній мові*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Шерстюк Г. (1907—1909). *Українська граMATика для школи*. Ч. 1—2. Київ.
- Шитик Л.В. (2014). *Синхронна перехідність синтаксичних одиниць в українській мові*. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю.А.
- Шульжук К.Ф. (2000). *Синтаксис складного речення*. Рівне: РДГУ.
- Шульжук К.Ф. (2004). *Синтаксис української мови*. Київ: Видавничий центр «Академія».
- Buzássyová K. (2003). Tendencia k nacionalizácii v českom a slovenskom tvorení slov. *Słowotwórstwo / Nominacja* (s. 152—159). Innsbruck: Univer. Innsbruck; Opole: Univer. Opolski.
- Buzássyová K., Martincova O. (2003). Neuzualní slovtvorba v zapadoslovanských jazycích. *Słowotwórstwo / Nominacja* (s. 262—275). Innsbruck: Univer. Innsbruck; Opole: Univer. Opolski.
- Doroszewski W., Wiczorkiewicz B. (Eds.). (1959). *Gramatyka opisowa języka polskiego z ćwiczeniami*. Tom 1. Fonetyka. Słowotwórstwo. Tom 2. Fleksja. Składnia. Warszawa.
- Doroszewski W., Wiczorkiewicz B. (Eds.). (1968). *Gramatyka opisowa języka polskiego z ćwiczeniami*. Tom 1. Fonetyka. Części mowy. Słowotwórstwo. Tom 2. Fleksja. Składnia. Warszawa.
- Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia*. (1984). Warszawa.
- Grzegorzyczkowa R., Laskowski R., Wróbel H. (1998). *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. Warszawa.
- Labocha J. (1995). *Gramatyka polska. Składnia*. Part III. Kraków.
- Przejawy internacjonalizacji w językach słowiańskich*. (2009). Siedlce: Wyd. Akademii Podlaskiej.
- Procesy innowacyjne w językach słowiańskich*. (2003). Warszawa: Sławiztyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Štích F. (ed.). (2013). *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia.
- Štích F. (ed.). (2018). *Velká akademická gramatika spisovné češtiny*. I. Morfologie. Část 1. Slovní druhy / Tvoření slov. Praha: Academia.

- Štich F. (ed.). (2022). *Velká akademická gramatika spisovné češtiny*. II. Morfologie. Část 2. Morfologické kategorie / Flexe. Praha: Academia.
- Stramljič Breznir I. (2009). Hibridizacija novejših slovenskih tvorjenk. *Przejawy internacjonalizacji w językach słowiańskich* (s. 165—178). Siedlce: Wyd. Akademii Podlaskiej.
- Strutyński J. (2005). *Gramatyka polska*. Kraków.
- Waszakowa K. (2003). Przejawy tendencji do internacjonalizacji w systemach słowotwórczych języków zachodniosłowiańskich. *Słowotwórstwo / Nominacja* (s. 78—102). Innsbruck: Univer. Innsbruck; Opole: Univer. Opolski.
- Waszakowa K. (2005). *Przejawy internacjonalizacji w słowotwórstwie współczesnej polszczyzny*. Warszawa: WUW.

Статтю отримано 14.10.2024

REFERENCES

- Arpolenko, H.P., Horodenska, K.H., & Shcherbatiuk, H.Kh. (1980). *Numerator of the Ukrainian language*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Bezpoiasko, O.K., & Horodenska, K.H. (1987). *Morphemics of the Ukrainian language*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Bezpoiasko, O.K., Horodenska, K.H., & Rusanivskyi, V.M. (1993). *Grammar of the Ukrainian language. Morphology*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Bilodid, I.K. (Ed.). (1969). *Modern Ukrainian literary language. Morphology*. Kyiv: Naukova dumka ((in Ukrainian).
- Bilodid, I.K. (Ed.). (1972). *Modern Ukrainian literary language. Syntax*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Bulakhovskiy, L.A. (Ed.). (1930). *Ukrainian language course for employees*. Kharkiv (in Ukrainian).
- Bulakhovskiy, L.A. (Ed.). (1931). *An elevated course of the Ukrainian language*. Lektsiia I—X. Kharkiv: Drukarnia “Invalid-drukar” (in Ukrainian).
- Bulakhovskiy, L.A. (Ed.). (1951). *The course of modern Ukrainian literary language: in 2 vols*. Vol. I. Kyiv: Radianska shkola (in Ukrainian).
- Buzássyová, K. (2003). Tendencia k nacionalizácii v českém a slovenskom tvorení slov. *Słowotwórstwo / Nominacja* (pp. 152—159). Innsbruck: Univer. Innsbruck; Opole: Univer. Opolski (in Polish).
- Buzássyová, K., & Martinčova, O. (2003). Neuzualni słowotvorba v zapadosłowiańskich jazycich. *Słowotwórstwo / Nominacja* (pp. 262—275). Innsbruck: Univer. Innsbruck; Opole: Univer. Opolski (in Polish).
- Doroszewski, W., & Wiczorkiewicz, B. (Eds.). (1959). *Gramatyka opisowa języka polskiego z ćwiczeniami*. Vol. 1. Fonetyka. Słowotwórstwo. Vol. 2. Fleksja. Składnia. Warszawa (in Polish).
- Doroszewski, W., & Wiczorkiewicz, B. (Eds.). (1968). *Gramatyka opisowa języka polskiego z ćwiczeniami*. Vol. 1. Fonetyka. Części mowy. Słowotwórstwo. Vol. 2. Fleksja. Składnia. Warszawa (in Polish).
- Dudyk, P.C., & Prokopchuk, L.V. (2010). *Syntax of Ukrainian language*. Kyiv: Vydavnychiy tsentr “Akademiiia” (in Ukrainian).
- Fursa, V.M. (2005). *Semantic-grammatical and word-formation mastering of non-removable names*. Kyiv: Instytut ukraińskoi mowy (in Ukrainian).
- Fursa, V.M. (2015a). Grammatical adaptation of foreign indeclinable nouns in the Ukrainian language of the late 20th — early 21st centuries. *Trends in the development of Ukrainian vocabulary and grammar, II*, 331—341 (in Ukrainian).
- Fursa, V.M. (2015b). Word-changing paradigmatic of foreign indeclinable nouns. *Typology and functions of language units: a scientific journal in a honor of Ivan Romanovych Vihovants, corresponding member of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2*, 229—236. Lutsk: Skhidnoieuropeiskiy natsionalnyi universytet imeni Lesi Ukrainky (in Ukrainian).

- Fursa, V.M. (2017). The problem of indeclinable adjectives in modern linguistics. *Grammar studies*, 3, 67—69 (in Ukrainian).
- Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia.* (1984). Warszawa (in Polish).
- Grzegorzczukowa, R., Laskowski, R., & Wróbl, H. (1998). *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia.* Warszawa (in Polish).
- Hnatiuk, H.M. (1982). *Participle in the modern Ukrainian literary language.* Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Horetskyi, P., & Shalia, I. (1926). *Ukrainian language. Practical theoretical course.* Kyiv: Knyhospilka (in Ukrainian).
- Horodenska, K. (1991). *Derivation of syntactic units.* Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Horodenska, K. (1994). The problem of selection of word-forming categories (based on material of noun). *Movoznavstvo*, 6, 22—28 (in Ukrainian).
- Horodenska, K. (2002). Syntactic principles of word-forming categories of grammatical adjectivation. *Actual problems of the Ukrainian word-builder* (pp. 46—54). Ivano-Frankivsk: Plai (in Ukrainian).
- Horodenska, K. (2007). *Grammar Dictionary of the Ukrainian Language: Conjunctions.* Kherson: Vyd-vo KhDU (in Ukrainian).
- Horodenska, K. (2010). *Conjunctions of Ukrainian language.* Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Horodenska, K.H. (2017). Grammar standard of the Ukrainian literary language and modern practice. *Grammar studies*, 3, 17—21 (in Ukrainian).
- Horodenska, K. (2019). *Ukrainian word in measurements of the present days.* Kyiv: KMM (in Ukrainian).
- Horodenska, K. (2021). Grammatical forms of addresses in the communicative space of Ukrainian public radio. *Studia Ucrainica Varsoviensia*, 9, 9—18 (in Ukrainian).
- Horodenska, K. (2022). *Conjunctive complex sentences in new coordinates of the formal-grammatical and semantic-syntactic structure.* Kamianets-Podilskyi: TOV «Drukarnia “Ruta”» (in Ukrainian).
- Hrunskiy, M.K. (1918). *Ukrainian grammar.* Kyiv: Vyd-vo Knyharni Ye. Cherepovskoho (in Ukrainian).
- Hrunskiy, M., & Sabaldyr, H. (1926). *Ukrainian language.* Kyiv: Vydavnyche Товариство “Chas” (in Ukrainian).
- Hryshchenko, A.P. (1978). *Adjective in the Ukrainian language.* Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Iziumov, O. (1925). *Grammar and spelling of the Ukrainian language.* Kyiv: Knyhospilka (in Ukrainian).
- Kahanovych, N.A., & Shevelov, H.V. (1934). *Grammar of the Ukrainian language.* Part I—2. Kharkiv (in Ukrainian).
- Kharchenko, S.V. (2017). *Syntactic norms of the Ukrainian literary language of the 20th — early 21st centuries.* Kyiv: Milenium (in Ukrainian).
- Khrystianinova, R.O. (2012). *Complex sentences in the modern Ukrainian literary language.* Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho (in Ukrainian).
- Kolibaba, L. (2013). Recent trends in the functional-style use of the second significant case of nouns in the Ukrainian literary language of the early twenty-first century. *Scientific journal of the National Pedagogical Drahomanov University. Series 10. Problems of grammar and lexicology of the Ukrainian language* (pp. 145—149). Kyiv (in Ukrainian).
- Kolibaba, L.M. (2014). Variance of case endings of nouns against the background of morphological norms of the Ukrainian literary language of the late XX — early XXI centuries. *Ukrainian language*, 1, 86—96 (in Ukrainian).
- Kolibaba, L.M. (2018). Morphological forms of nouns in the context of the theory of linguistic norm. *Ukrainian language*, 2, 50—66. <https://doi.org/10.15407/ukrmova.2018.02.050> (in Ukrainian).
- Kolibaba, L.M. (2019a). Actualized prefix verbs in the Ukrainian literary language of the beginning of the 21st century. *Grammatical Space Of Modern Linguo-Ukrainian*

- Studies. Kateryna Hryhorivna Horodenska* (pp. 100–111). Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho (in Ukrainian).
- Kolibaba, L.M. (2019b). Reactualization of prefix-suffix verbs in Ukrainian scientific and journalistic texts. *Ukrainian language*, 3(71), 81–93. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2019.03.081> (in Ukrainian).
- Kolibaba, L.M. (2020). Accusative case forms of nouns in the Ukrainian vernacular. *Scientific Bulletin of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University. Series Philological sciences (linguistics)*, 13, 80–89 (in Ukrainian).
- Kolibaba, L.M. (2021a). Changes in the normalization of case endings of nouns against the background of modern language practice of the Ukrainian professional community. *Linguistic studie*, 41, 37–48 (in Ukrainian).
- Kolibaba, L.M. (2021b). Accusative case forms of plural of nouns names of creatures in the Ukrainian vernacular and literary language. *Studia Ucrainica Varsoviensia*, 9, 19–38 (in Ukrainian).
- Kolibaba, L.M., & Fursa, V.M. (2005). Syntactic principles of distinguishing word-forming categories of the verb. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Linguistic*, 2, 298–305 (in Ukrainian).
- Kolibaba, L.M., & Fursa, V.M. (2007). Means of categorization of word-forming meanings of verbs in the modern Ukrainian language. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Linguistics*, 5, 250–258 (in Ukrainian).
- Kostusiak, N.M. (2012). *The structure of interlevel categories of the modern Ukrainian language*. Lutsk: Volyn. nats. un-t imeni Lesi Ukrainky (in Ukrainian).
- Kots, T.A. (2010). *Literary norm in the functional-style and structural paradigm*. Kyiv: Lohos (in Ukrainian).
- Koval, L.M. (2015). *The semantic and syntactic basis of the main component of monosyllabic sentences in the Ukrainian language*. Vinnytsia: TOV “Nilan-LTD” (in Ukrainian).
- Kucherenko, I.K. (1961). *Theoretical issues of the grammar of the Ukrainian language: Morphology*. Part I. Kyiv: Vyd-vo Kyiv. un-tu (in Ukrainian).
- Kucherenko, I.K. (1964). *Theoretical issues of the grammar of the Ukrainian language: Morphology*. Part II. Kyiv: Vyd-vo Kyiv. un-tu (in Ukrainian).
- Kurylo, O. (1917–1918). *Elementary grammar of the Ukrainian language*. Part 1–2. Kyiv: Drukarnia Tovarystva “Krynytsia” (in Ukrainian).
- Labocha, J. (1995). *Gramatyka polska. Składnia*. Part III. Kraków (in Polish).
- Lychuk, M.I. (2017). *The structure and semantics of syntactically impartible units in the Ukrainian language*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho (in Ukrainian).
- Masytska, T.Ye. (2016). *Typology of semantic-syntactic sentence dependencies*. Lutsk: PVD “Tverdnyia” (in Ukrainian).
- Matviias, I.H. (1974). *Noun in the Ukrainian language*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Melnyk, I.A. (2015). *Transposition grammar of the Ukrainian verb*. Lutsk: Nadstyria (in Ukrainian).
- Mezhov, O.H. (2012). *Typology of minimal semantic-syntactic units*. Lutsk: Volyn. nats. un-t imeni Lesi Ukrainky (in Ukrainian).
- Mirchenko, M.V. (2004). *The structure of syntactic categories*. Lutsk: RVV “Vezha” VDU imeni Lesi Ukrainky (in Ukrainian).
- Nechui-Levitskyi, I. (1913). *Grammar of the Ukrainian language*. Part 1. Etymology. Kyiv: Drukarnia Druhoi Artily (in Ukrainian).
- Nechui-Levitskyi, I. (1914). *Grammar of the Ukrainian language*. Part II. Syntax. Kyiv: Drukarnia I.I. Chokalova (in Ukrainian).
- Oleksenko, V.P. (2001). *Categories of nouns formed with suffixes*. Kherson: Ailant (in Ukrainian).
- Oleksenko, V.P. (2005). *Word-forming categories of the noun*. Kherson: Ailant (in Ukrainian).
- Ozhohan, V.M. (1997). *Pronouns words in the grammatical structure of the modern Ukrainian language*. Kyiv: Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy (in Ukrainian).
- Procesy innowacyjne w językach słowiańskich*. (2003). Warszawa: Sławizyczny Ośrodek Wydawniczy (in Polish).

- Przejawy internacjonalizacji w językach słowiańskich.* (2009). Siedlce: Wyd. Akademii Podlaskiej (in Polish).
- Рупер, Р., & Klain, I. (2013, 2014, 2015, 2017). *Нормативна граматика српског језика.* Нови Сад: Матица српска (in Serbian).
- Rusanivskyi, V.M. (1971). *Structure of the Ukrainian verb.* Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Sherstiuk, H. (1907—1909). *Ukrainian grammar for school.* Part 1—2. Kyiv (in Ukrainian).
- Shulzhuk, K.F. (2000). *Syntax of a complex sentence.* Rivne: RDHU (in Ukrainian).
- Shulzhuk, K.F. (2004). *Syntax of the Ukrainian language.* Kyiv: Vydavnychiy tsentr “Akademiiia” (in Ukrainian).
- Shytyk, L.V. (2014). *Synchronous transitivity of syntactic units in the Ukrainian language.* Cherkasy: Vydavets Chabanenko Yu.A. (in Ukrainian).
- Simovych, V. (1918). *Practical grammar of the Ukrainian language.* Rashtat: Vydannia Tovarystva “Ukrainskyi rukh” (in Ukrainian).
- Simovych, V. (1921). *Grammar of the Ukrainian language for self-study and for the help of school science. Second edition with modifications and applications.* Kyiv — Liaiptsih: Ukrainska nakladnia (in Ukrainian).
- Štich, F. (Ed.). (2013). *Akademická gramatika spisovné češtiny.* Praha: Academia (in Czech).
- Štich, F. (Ed.). (2018). *Velká akademická gramatika spisovné češtiny.* I. Morfologie. Part 1. Slovní druhy / Tvoření slov. Praha: Academia (in Czech).
- Štich, F. (Ed.). (2022). *Velká akademická gramatika spisovné češtiny.* II. Morfologie. Part 2. Morfologické kategorie / Flexe. Praha: Academia (in Czech).
- Stramljič Breznir, I. (2009). Hibridizacija novejših slovenskih tvorjenk. *Przejawy internacjonalizacji w językach słowiańskich* (pp. 165—178). Siedlce: Wyd. Akademii Podlaskiej (in Czech).
- Strutyński, J. (2005). *Gramatyka polska.* Kraków (in Polish).
- Syniavskyi, O. (1923). *Ukrainian language.* Kharkiv: Knyhospilka (in Ukrainian).
- Syniavskyi, O. (2018). *Norms of the Ukrainian literary language.* Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho. Reprint from the 1931 edition (in Ukrainian).
- Sytar, H.V. (2017). *Syntactic phraseology in terms of constructional grammar.* Vinnytsia: TOV “Nilan-LTD” (in Ukrainian).
- Tymchenko, Ye. (1907). *Ukrainian language.* Kyiv: Drukarnia T-va N.A. Hyrych (in Ukrainian).
- Tymchenko, Ye. (1918). *Ukrainian grammar for secondary schools.* Kyiv (in Ukrainian).
- Vykhovanets, I.R. (1980). *Pronunciation system of the Ukrainian language.* Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Vykhovanets, I.R. (1988). *Parts of speech in the semantic-grammatical aspect.* Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Vykhovanets, I.R. (1992). *Essays on the functional syntax of the Ukrainian language.* Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Vykhovanets, I.R. (1993). *Grammar of the Ukrainian language.* Syntax. Kyiv: Lybid (in Ukrainian).
- Vykhovanets, I.R. (2005). Word-forming adjective categories in the modern Ukrainian language. *Movoznavstvo, 1,* 130—134 (in Ukrainian).
- Vykhovanets, I. (2012). *Speak Ukrainian: linguistic sketches.* Kyiv: Univ. vyd-vo “Pulsary” (in Ukrainian).
- Vykhovanets, I., & Horodenska, K. (2004). *Theoretical morphology of the Ukrainian language.* Kyiv: Univ. vyd-vo “Pulsary” (in Ukrainian).
- Vykhovanets, I.R., Horodenska, K.H., Zahnitko, A.P., & Sokolova, S.O. (2017). *Grammar of modern Ukrainian literary language. Morphology.* Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho (in Ukrainian).
- Waszakowa, K. (2003). Przejawy tendencji do internacjonalizacji w systemach słowotwórczych języków zachodniosłowiańskich. *Słowotwórstwo / Nominacja* (pp. 78—102). Innsbruck: Univer. Innsbruck; Opole: Univer. Opolski (in Polish).

- Waszakowa, K. (2005). *Przejawy internacjonalizacji w słowotwórstwie współczesnej polszczyzny*. Warszawa: WUW (in Polish).
- Zahnitko, A.P. (2001). *Theoretical grammar of the Ukrainian language. Syntax*. Donetsk: DonNU (in Ukrainian).
- Zahnitko, A.P. (2006). *Theory of modern syntax*. Donetsk: DonNU (in Ukrainian).
- Zaloznyi, P. (1912). *Short grammar of the Ukrainian language*. Part 1. Kyiv: Drukarnia A.I. Hrosmana (in Ukrainian).
- Zaloznyi, P. (1913). *Short grammar of the Ukrainian language*. Part 2. Syntax. Kyiv: Drukarnia 1-i Kyivskoi Drukarskoi Spilky (in Ukrainian).
- Zavaliuk, I.Ya. (2009). *Syntactic units in the language of the Ukrainian press at the beginning of the 21st century: functional and pragmatic aspects*. Vinnytsia: Nova Knyha (in Ukrainian).

Received 14.10.2024

Kateryna Horodenska, Doctor of Sciences in Philology, Professor,
Head in the Department of Grammar and Scientific Terminology
Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine
4 Mykhailo Hrushevskiy St., Kyiv 01001, Ukraine
E-mail: k.horodenska70@meta.ua
<https://orcid.org/0000-0003-2638-9037>

GRAMMATICAL STUDIES OF THE UKRAINIAN LANGUAGE IN THE CONTEXT OF SLAVIC STUDIES

The article summarizes and characterizes the problems of studying the grammar of the Ukrainian language from the 20s of 20th century to the present, against the background of grammatical studies of Slavic studies. It has ascertained a common tendency aimed at the search for new, more perfect theoretical foundations to create complete descriptions of the grammatical system of specific Slavic languages, as named by prominent academic grammarians.

Four key differences in the development of grammatical direction in academic Ukrainian linguistics compared to Slavic studies are noted: 1) application of the functional-categorical approach to the analysis of part-language classes and morphological categories, syntactic units, and their categories, which is based on the principle “from meaning to means of its expression”; 2) in-depth study of the theory of parts of speech, as a result of which monographic descriptions of individual part-language classes of words were created, in which innovative approaches to the division of words into part-language and non-part-language classes and new classifications of parts of speech, author’s interpretations of usual grammatical problems were proposed; 3) separation of word formation into an independent section along with morphology and syntax as part of grammar, recognition of the separateness of the word formation subsystem along with morphological and syntactic subsystems.

Keywords: *grammatical studies, extensive academic grammar, theory of parts of speech, functional-categorical approach, morphology, syntax, word-formation, Ukrainian linguistic, Slavic studies.*